

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-101-111>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Івчук Ю.Ю.

SOCIAL PROTECTION OF CERTAIN CATEGORIES OF CITIZENS UNDER MARTIAL LAW: LEGISLATIVE NOVELTIES AND PROBLEMATIC ASPECTS

Ivchuk Yu.

Статтю присвячено питанню соціального захисту окремих категорій громадян в умовах запровадження воєнного стану на території України. Досліджено особливості та проблемні аспекти соціального захисту військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб.

На підставі аналізу наукових підходів вітчизняних вчених до розуміння категорії «соціальний захист» здійснено спробу сформулювати визначення права на соціальний захист як суб'єктивного індивідуального права комплексного характеру.

У науковій роботі проведено системний аналіз чинних національних нормативно-правових актів, позицій вітчизняних вчених, спрямованих на визначення обсягу правового статусу військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб як суб'єктів соціального захисту.

Висвітлено нормативно-правові акти у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, серед яких Закони України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» тощо. На підставі аналізу чинного законодавства виокремлено основні законодавчі новели, запроваджені в умовах воєнного стану, які мають визначний вплив на сутнісне наповнення поняття права на соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. У якості проблемного аспекту висвітлені перешкоди на шляху ефективної реалізації права на житло військовослужбовців та членів їх сімей, серед яких основною є відсутність загальнодержавної концепції і цільової програми житлового забезпечення військовослужбовців.

Проаналізовано законодавчі зміни у сфері соціального захисту в умовах воєнного стану, спрямовані на покращення правового статусу внутрішньо переміщених осіб, серед яких: спрощення процедури отримання статусу ВПО, збільшення розміру щомісячної грошової допомоги тощо. Досліджено окремі проблемні питання соціального захисту ВПО в умовах воєнного стану, зокрема недостатнє фінансування житлових потреб та недоліки у законодавчому регулюванні процедури призначення пенсій.

Ключові слова: соціальний захист, воєнний стан, верховенство права, військовослужбовці, члени сімей військовослужбовців, внутрішньо переміщені особи.

Постановка проблеми. Сфера положень Конституції України є соціальною соціального захисту завжди була предметним державою, діяльність якої спрямована на простором формування та реалізації забезпечення права громадян на соціальний соціальної політики України. Відповідно до

захист, гарантованого ст. 46 Основного Закону [1].

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну стало викликом для усіх напрямків державної політики, у тому числі соціальної політики, яка спрямована на підтримку малозабезпечених та соціально вразливих категорій населення. У зв'язку з веденням активних бойових дій та запровадженням воєнного стану на території України було внесено ряд змін у систему законодавства у сфері соціального забезпечення військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб, які мають значний вплив на зміст та обсяг їх правового статусу

Стан дослідження. Поняття й ознаки соціального захисту населення були об'єктом наукових досліджень у роботах таких вчених як О. Ярошенка, С. Прилипка, Н. Болотіної, В. Москаленко, М. Чорної та ін. Питання соціального захисту окремих категорій громадян також віднайшли своє втілення у працях вітчизняних науковців. Зокрема, особливостям соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей присвячені праці А. Сидоренка, О. Назаренка, Ю. Кривенко та ін. Питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб досліджували такі науковці, як В. Боняк, Н. Авдеева, І. Аракелова, С. Булеца, Т. Доронюк, О. Перепелюкова, А. Солодько та ін. Водночас, особливості соціального захисту окремих категорій громадян, зокрема військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану ще не були об'єктом широких наукових дискусій та з огляду на свою актуальність потребують глибокого дослідження.

Метою наукової роботи є дослідження сутнісного наповнення категорії «соціальний захист», дослідження запроваджених в умовах воєнного стану особливостей соціального захисту таких окремих категорій

громадян як військовослужбовці та внутрішньо переміщені особи, а також визначення проблемних аспектів у регулюванні їх правового статусу як суб'єктів соціального захисту.

Виклад матеріалу. Соціальний захист громадян є однією з основних складових соціальної політики держави та гарантованим Конституцією України правом громадянина. Соціальний захист громадян – комплексна категорія, сутнісне значення якої можливо всебічно розкрити шляхом дослідження нормативних положень законодавства та позицій вітчизняної правової доктрини.

Національне законодавство не містить уніфікованого визначення поняття «соціальний захист громадян», що обумовило виникнення різних концептуальних підходів до розуміння даного поняття у науковій літературі. У широкому розумінні поняття «соціальний захист» – це діяльність держави, спрямована на забезпечення процесу формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних факторів, що впливають на цю особистість, створення умов для її самовизначення та утвердження в житті. У вузькому значенні соціальний захист – це сукупність економічних і правових гарантій, які забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян і досягнення соціально прийняттого рівня життя [2]. На думку Москаленко В.В. соціальний захист - це певний механізм, за допомогою якого досягається мінімальний життєвий рівень громадян, це система заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив [3]. М. Чорна у свою чергу визначає соціальний захист як систему економічних, соціальних, правових, організаційних заходів, що забезпечує працездатній людині і громадянину відповідні

умови для поліпшення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним та соціально вразливим верствам працездатного населення – гарантії у користуванні суспільними фондами споживання, матеріальну підтримку, зниження податків [4].

На нашу думку, окрім розгляду категорії «соціальний захист громадян» як діяльності (функції) держави, доцільно досліджувати сутнісну характеристику даного поняття крізь призму розуміння суб'єктивного права громадянина на соціальний захист як індивідуального права комплексного характеру, яке включає у себе право на забезпечення у разі: 1) повної, часткової або тимчасової втрати працездатності; 2) втрати годувальника; 3) безробіття з незалежних від них обставин; 4) старості; 5) в інших випадках, передбачених законом. При цьому, право на соціальний захист як суб'єктивне індивідуальне право комплексного характеру можна розглядати у загальному значенні – як право кожного громадянина на забезпечення нормального існування та підвищення рівня задоволення соціальних потреб, а також у спеціальному значенні – як право окремої категорії громадян на задоволення матеріальних і духовних потреб та отримання додаткових пільг з урахуванням їх вразливого становища та особливого правового статусу. В умовах збройної агресії РФ та запровадження воєнного стану на території України такого особливого правового статусу набули військовослужбовці та члени їх сімей, а також внутрішньо переміщені особи.

Питання покращення забезпечення, якості життя та соціально-правового захисту військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби та членів їх сімей завжди були об'єктами досліджень у вітчизняній науці, оскільки безпосередньо взаємопов'язані з рівнем визнання та авторитету військової служби з боку

держави. З початком збройної агресії РФ проти України у 2014 році соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей став пріоритетним напрямком державної політики та морально-етичною і правовою основою військової служби в Україні. Повномасштабне вторгнення РФ та запровадження воєнного стану на території України у лютому 2022 року обумовили внесення численних змін у законодавстві, які в цілому мали позитивні наслідки ефективного врегулювання питань у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Питання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей у найбільш загальному вигляді врегульовано на конституційному рівні шляхом закріплення у ст. 17 Основного Закону обов'язку держави забезпечувати соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1]. Серед основних спеціальних законодавчих актів у сфері соціального захисту військовослужбовців можна виокремити Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [5], Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [6] та Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [7].

Відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності,

статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі [5].

При цьому, крім військовослужбовця соціально захищеними з боку держави згідно діючого законодавства вважаються також члени його сім'ї, які у зв'язку з особливим правовим статусом мають низку пільг. Як зазначає А. О. Сидоренко характерними ознаками соціального захисту членів сім'ї військовослужбовців є: 1) урахування умов і ситуацій, що сприяють виникненню юридичних фактів для здійснення соціального захисту членів сімей військовослужбовців; 2) наявність спеціального законодавства, яке визначає особливості соціального захисту даної категорії осіб; 3) державна політика щодо соціального захисту військовослужбовців має враховувати також соціальний захист членів їх сім'ї; 4) даний соціальний захист включає в себе пільги, гарантії, а також інші види матеріального забезпечення [8].

На підставі аналізу чинного законодавства можна виокремити наступні основні законодавчі новели, запроваджені в умовах воєнного стану, які мають визначний вплив на сутнісне наповнення поняття права на соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей:

1) підвищення розміру суми грошового забезпечення військовослужбовців;

2) нормативне закріплення права на виплату одноразової грошової допомоги членам сім'ї військовослужбовців, які загинули в період дії воєнного стану (з 24.02.2022 р), а саме батькам, одному із подружжя, який не одружився вдруге, дітям, які не досягли повноліття, утриманцям загиблого (померлого);

3) конкретизація процедури надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану у медичних закладах за межами України;

4) розширення переліку категорії осіб, які визнаються ветеранами війни та членами

сімей загиблих Захисників і Захисниць України;

5) спрощення процедури отримання статусу учасника бойових дій;

6) нормативне закріплення права на соціальну та професійну адаптацію;

7) розширення переліку категорії осіб, які мають право на пенсійне забезпечення;

8) забезпечення рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період;

9) нормативне закріплення права на додаткову грошову винагороду військовослужбовцям та членам їх сімей (у разі загибелі військовослужбовця) та ін.

Незважаючи на внесення у національне законодавство ряду вищенаведених позитивних змін, спрямованих на покращення соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, проблемними залишаються деякі питання ефективної реалізації окремих прав. Так, відповідно до положень ст. 12 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення [5]. Водночас, отримання житла військовослужбовцями та членами їх сімей залишається одним із найбільш бюрократизованих процесів у зв'язку із впливом корупційних чинників та нормативно ускладненою процедурою. Згідно з даними аналітичного дослідження Національного антикорупційного бюро України основними чинниками, які уповільнюють процес надання жилих приміщень є: 1) відсутність концепції і цільової програми забезпечення житлом військовослужбовців; 2) відсутність прозорої системи управління квартирним обліком військовослужбовців; 3) відсутність єдиного органу управління в Мініборони, відповідального за політику у сфері

будівництва; 4) відсутність стратегічного плану розпорядження об'єктами незавершеного будівництва; 5) зловживання під час придбання житла для військовослужбовців; 6) фіктивна перевірка технічного та якісного стану квартир перед закупівлею та ін. [9]. Право на забезпечення житлом має бути одним з пріоритетних напрямів діяльності держави, оскільки рівень задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців та членів їх сімей безпосередньо залежить від забезпечення їх житлом та належними житловими умовами. На нашу думку, запровадження ефективної процедури забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей можливе виключно за умови оновлення загальнодержавної політики житлового забезпечення та прийняття в рамках державної антикорупційної програми на майбутні роки системи нормативно-правових актів, спрямованих на мінімізацію впливу бюрократичних та корупційних факторів.

Окремою категорією осіб, які в умовах воєнного стану потребують соціальної підтримки з боку держави є внутрішньо переміщені особи (далі - ВПО). Окупація Криму та збройна агресія РФ на Сході України у 2014 році обумовили виникнення гуманітарної кризи, внаслідок якої численна кількість громадян були вимушені покинути своє житло та переміститись на територію, підконтрольну органам державної влади України. Внутрішнє переміщення стало одним з основних каталізаторів впливу на внутрішньо-економічне та соціально-політичне становище в Україні, яке значно погіршилось із початком повномасштабного вторгнення РФ після 24 лютого 2022 року.

Станом на середину червня 2023 р. зареєстровано 4 871 807 внутрішніх переселенців, з яких 60 % – жінки, 40 % – чоловіки. Кожний п'ятий серед зареєстрованих ВПО (21,6 %) – дитина віком

до 17 років. Такий самий відсоток становлять особи, старші 65 років. Війна змусила залишити свої домівки навіть 700 людей віком 100 і більше років [10].

Основними нормативно-правовими актами, які врегульовують окремі питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [11], Закон України «Про пенсійне забезпечення» [12], а також низка прийнятих на їх виконання підзаконних нормативно-правових, серед яких: Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затверджений Постановою КМУ від 20 березня 2022 р. № 332 [13]; Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні, затверджений постановою КМУ від 20 березня 2022 р. № 331 [14]; Порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово- комунальних послуг, затверджений постановою КМУ від 19 березня 2022 р. № 333 [15]; Постанова КМУ «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 5 листопада 2014 р. № 637 [16]; Порядок виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, затверджений постановою КМУ від 2 липня 2014 р. № 234 [17] та ін.

Особливий правовий статус ВПО як суб'єкта соціального забезпечення пов'язаний з їх вразливим становищем та передбачає додаткові порівняно з іншими громадянами пільги у сфері соціального захисту. Вразливе

становище внутрішньо переміщених осіб у свою чергу обумовлене вимушеним переїздом з попереднього місця постійного проживання, труднощами у пошуку та заселенні до нового житла, вступу до закладів освіти, тимчасовим безробіттям, втратою документів та ін.

В. О. Боняк зазначає, що особливостями правового статусу внутрішньо переміщених осіб є те, що вони мають як власне статус внутрішньо переміщеної особи, так і можуть мати інший статус суб'єкта соціального забезпечення (пенсійного, по безробіттю, вагітності і догляду за дитиною, інвалідності тощо). Наприклад, особа може бути пенсіонером і отримати статус внутрішньо переміщеної особи. Або особа отримувала допомогу по безробіттю, інвалідності і паралельно отримала статус внутрішньо переміщеної особи. Звідси, на думку науковця, виникають питання з подвоєння статусу такої особи як суб'єкта соціального забезпечення [18].

Погоджуючись з думкою В. О. Боняк щодо подвоєного статусу ВПО як суб'єкта соціального забезпечення, вважаємо доцільним зауважити, що окрім наділення низкою додаткових прав, особливий правовий статус ВПО передбачає також перелік кореспондуючих вимог, виконання яких є умовою для отримання пільг у сфері соціального забезпечення. У якості прикладу до таких вимог можна віднести: обов'язок ВПО повідомляти територіальний підрозділ соціального захисту за новою адресою про зміну фактичного місця проживання протягом 10 днів; проходження вибіркової перевірки фактичного місця проживання як умова отримання грошової допомоги та ін.

Після 24 лютого 2022 року до чинного законодавства у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб було внесено ряд змін, спрямованих на покращення їх правового статусу, а саме:

1) спрощення процедури отримання довідки внутрішньо переміщеної особи. За наявності технічної можливості заява про взяття на облік та включення до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб інформації про внутрішньо переміщену особу може бути подана через Єдиний державний веб-портал електронних послуг (Портал «Дія»);

2) збільшення розміру щомісячної грошової допомоги для соціальної підтримки ВПО відповідно до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого Постановою КМУ від 20 березня 2022 р. № 332 [13];

3) призначення одноразової грошової допомоги багатодітним сім'ям ВПО відповідно постанови КМУ «Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення» від 5 квітня 2022 р. № 405 [19];

4) державна компенсація витрат роботодавцю за кожную працевлаштовану внутрішньо переміщену особу відповідно до Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні, затвердженого постановою КМУ від 20 березня 2022 р. № 331 [14];

5) державна компенсація витрат власнику житла за безкоштовне розміщення внутрішньо переміщених осіб відповідно до Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово- комунальних послуг», затвердженого постановою КМУ від 19 березня 2022 р. № 333 [15];

Незважаючи на те, що правовий статус внутрішньо переміщених осіб з 2014 року вважається формально врегульованим, актуальними станом на сьогоднішній день залишаються наступні виклики на шляху реалізації права на соціальний захист внутрішньо переміщених осіб:

1) відсутність джерел для фінансування забезпечення житлових потреб ВПО. 29 квітня 2022 року Кабінет Міністрів України прийнято Постанову «Про деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб», якою було затверджено Порядок формування фондів житла, придбання та будівництва житла з метою переселення на тимчасове проживання внутрішньо переміщених осіб. Цей порядок визначає механізм придбання та будівництва житла з цільовим призначенням для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів, коштів міжнародних донорів, волонтерських внесків, фізичних та юридичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством [20]. Відповідно до затвердженого Порядку фонд житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, формується сільськими, селищними, міськими радами або уповноваженими ними органами. Водночас, у зв'язку з браком коштів на фінансування такі фонди не формуються на місцевому рівні у достатній кількості, внаслідок чого ВПО вимушені самостійно знаходити житло, шляхом укладання договорів оренди або пошуку безкоштовних пропозицій через портал «Прихисток»;

2) недоліки у правовому регулюванні процедури призначення пенсій ВПО з тимчасово окупованого Криму. Відповідно до чинного положення п.5 Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014

року № 234 (далі – Порядок) однією з обов'язкових умов призначення пенсій внутрішньо переміщеним особам, які виїхали з території окупованої АР Крим і м. Севастополя є отримання територіальними органами Пенсійного Фонду України від органів пенсійного фонду російської федерації інформації про те, що особі за місцем реєстрації на території АР Крим і м. Севастополя не призначалася пенсія від органів рф. На нашу думку, чинне положення п. 5 Порядку суперечить ст. 14 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідно до якої ВПО користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні [11]. Окрім цього, практична реалізація даного положення після 24 лютого 2022 року є неможливою у зв'язку розривом дипломатичних та будь-яких інших відносин з рф як країною-агресором. Фактично, відсутня об'єктивна можливість в умовах воєнного стану та розриву дипломатичних відносин з рф підтвердити факт отримання або неотримання ВПО пенсії від країни-агресора. Враховуючи зазначене, видається доцільним приведення у відповідність положень п. 5 Порядку до Конституції України та Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» шляхом виключення положення про необхідність підтвердження факту неодержання пенсії та соціальних послуг від органів російської федерації як умови призначення пенсії ВПО на підконтрольній Україні території.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що соціальний захист населення є комплексною категорією, яка не має уніфікованого наукового підходу до розуміння. Право окремих категорій громадян на соціальний захист є індивідуальним правом представників окремих груп населення на задоволення матеріальних і духовних потреб та отримання додаткових

пільг з урахуванням їх вразливого становища та особливого правового статусу.

З моменту запровадження на території України воєнного стану внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ, до спеціального законодавства у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей було внесені якісні зміни, які спрямовані на підвищення рівня життя військовослужбовців (у тому числі, осіб звільнених з військової служби) та їх сімей, зростанню престижу військової служби, кадрової забезпеченості. Разом з тим, проблемним аспектом залишається практична реалізація права на житло військовослужбовців та членів їх сімей. Житлове забезпечення військовослужбовців як гарантована законом складова соціального захисту з боку держави можливе лише за умови ефективного спеціального нормативного врегулювання в рамках орієнтованої на потреби військових соціальної політики держави.

Окремою категорією осіб, які в умовах воєнного стану потребують соціальної підтримки з боку держави є внутрішньо переміщені особи, які мають вразливе становище, обумовлене вимушеним переїздом з попереднього місця постійного проживання та необхідністю адаптації до нових соціально-побутових умов. Незважаючи на низку законодавчих змін спрямованих на покращення їх правового статусу, залишаються невирішеними питання належного фінансування житлового фонду та удосконалення процедури призначення пенсій ВПО, які виїхали з території окупованої АР Крим.

Література:

1. Конституція (Основний Закон) України : від 20.04.1978 р. № 888-IX : станом на 28 черв. 1996 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text> (дата звернення: 25.10.2023).

2. Право соціального забезпечення: підручник/ [О.М. Ярошенко, А.М. Слюсар, І.А. Встухова та ін.]; за заг. ред. О. М. Ярошенка. Харків: Право, 2019. 376 с.

3. Москаленко В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. Наукові записки. 2003. Т. 21. С. 41–44. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7b7383f3-3a98-4e59-9dfe-642be43d96ee/content> (дата звернення: 25.10.2023).

4. Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 151–156. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/29.pdf> (дата звернення: 25.10.2023).

5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII : станом на 26 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

8. Сидоренко А. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 6. С. 151–155. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.27> (дата звернення: 26.10.2023).

9. Top-10 корупційних ризиків під час забезпечення житлом військовослужбовців та шляхи їх подолання. Стратегічний аналіз корупційних ризиків. Департамент запобігання та виявлення корупції, 2022. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/77f56bcb-3dbf-4508-8d3b-e00a53e6e758.pdf> (дата звернення: 26.10.2023).

10. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. National Institute for Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/5096> (дата звернення: 26.10.2023).

11. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

12. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-XII : станом на 14 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

13. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332 : станом на 1 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-n#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

14. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 р. № 331 : станом на 9 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-n#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

15. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг : Постанова Каб. Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333 : станом на 5 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-n#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

16. Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Каб. Міністрів України від 05.11.2014 р. № 637 : станом на 12 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-n#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

17. Про затвердження Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя :

Постанова Каб. Міністрів України від 02.07.2014 р. № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2014-n#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

18. Боняк В. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 20–22. URL: http://lsej.org.ua/6_2023/1.pdf (дата звернення: 26.10.2023).

19. Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення : Постанова Каб. Міністрів України від 05.04.2022 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2022-n#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

20. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 29.04.2022 р. № 495 : станом на 8 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-n#Text> (дата звернення: 26.10.2023).

References:

1. Konstytutsiia (Osnovnyi Zakon) Ukrainy : vid 20.04.1978 r. № 888-IX : stanom na 28 cherv. 1996 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text> (data zvernennia: 25.10.2023).

2. Pravo sotsialnoho zabezpechennia: pidruchnyk/ [O.M. Yaroshenko, A.M. Sliusar, I.A. Vietukhova ta in.]; za zah. red. O. M. Yaroshenka. Kharkiv: Pravo, 2019. 376 s.

3. Moskalenko V. Sutnist sotsialnoho zakhystu ta yoho mistse v politytsi sotsialnoi derzhavy. Naukovi zapysky. 2003. T. 21. S. 41–44. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstream/s/7b7383f3-3a98-4e59-9dfe-642be43d96ee/content> (data zvernennia: 25.10.2023).

4. Chorna M. Cutnist prava hromadian na sotsialnyi zakhyst. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2019. № 4. S. 151–156. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/29.pdf> (data zvernennia: 25.10.2023).

5. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtsiv ta chleniv yikh simei : Zakon

України від 20.12.1991 р. № 2011-XII : станом на 5 зhovt. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (data zvernennia: 01.11.2023).

6. Pro pensiine zabezpechennia osib, zvilnykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inslykh osib: Zakon Ukrainy vid 09.04.1992 r. № 2262-XII: stanom na 26 zhovt. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (data zvernennia: 01.11.2023).

7. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnogo zakhystu: Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 r. № 3551-XII: stanom na 3 serp. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (data zvernennia: 01.11.2023).

8. Sydorenko A. Sotsialnyi zakhyst chleniv simei viiskovosluzhbovtiv v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*. 2022. № 6. S. 151–155. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.27> (data zvernennia: 26.10.2023).

9. Top-10 koruptsiinykh ryzykiv pid chas zabezpechennia zhytlovi viiskovosluzhbovtiv ta shliakhy yikh podolannia. *Stratehichniy analiz koruptsiinykh ryzykiv*. Departament zapobihannia ta vyavlennia koruptsii, 2022. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/77f56bcb-3dbf-4508-8d3b-e00a53e6e758.pdf> (data zvernennia: 26.10.2023).

10. Vnutrishni vymusheni peremishchennia: obsiahy, problemy ta sposoby yikh vyrishennia. *National Institute for Strategic Studies*. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/5096> (data zvernennia: 26.10.2023).

11. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib : Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 r. № 1706-VII : stanom na 3 serp. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

12. Pro pensiine zabezpechennia : Zakon Ukrainy vid 05.11.1991 r. № 1788-XII : stanom na 14 serp. 2021 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

13. Deiaki pytannia vyplaty dopomohy na prozhyvannia vnutrishno peremishchenym osobam : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 r. № 332: stanom na 1 serp. 2023 r. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-p#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

14. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia robotodavtsiu kompensatsii vytrat na oplatu pratsi za pratsevlashtuvannia vnutrishno peremishchenykh osib vnaslidok provedennia boiovykh dii pid chas voiennoho stanu v Ukraini : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 r. № 331 : stanom na 9 cherv. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-p#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

15. Pro zatverdzhennia Poriadku kompensatsii vytrat za tymchasove rozmishchennia vnutrishno peremishchenykh osib, yaki peremistylisia u period voiennoho stanu i ne otrymuiut shchomisiachnoi adresnoi dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam dlia pokryttia vytrat na prozhyvannia, v tomu chysli na oplatu zhytlovo-komunalnykh posluh: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 19.03.2022 r. № 333: stanom na 5 veres. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-p#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

16. Pro zdiisnennia sotsialnykh vyplat vnutrishno peremishchenym osobam : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 05.11.2014 r. № 637 : stanom na 12 serp. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-p#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

17. Pro zatverdzhennia Poriadku vyplaty pensii ta nadannia sotsialnykh posluh hromadianam Ukrainy, yaki prozhyvaiut na terytorii Avtonomnoi Respubliky Krym ta m. Sevastopolia : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 02.07.2014 r. № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2014-p#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

18. Boniak V. Sotsialnyi zakhyst vnutrishno peremishchenykh osib: suchasnyi stan ta perspektyvy udoskonalennia. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2023. № 6. S. 20–22. URL: http://lsey.org.ua/6_2023/1.pdf (data zvernennia: 26.10.2023).

19. Pro realizatsiiu spilnogo z Mizhnarodnym nadzvychnym fondom dopomohy ditiam pry Orhanizatsii Obiednanykh Natsii (IuNISEF) proektu shchodo dodatkovykh zakhodiv sotsialnoi pidtrymky naibilsh vrazlyvykh katehori naseleennia : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 05.04.2022 r. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2022-p#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

20. *Deiaki zakhody z formuvannia fondiv zhytla, pryznachenoho dlia tymchasovoho prozhyvannia vnutrishno peremishchenykh osib* : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 29.04.2022 r. № 495 : stanom na 8 cherv. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-p#Text> (data zvernennia: 26.10.2023).

Ivchuk Yu. Social protection of certain categories of citizens under martial law: legislative novelties and problematic aspects– Article .

The article is devoted to the issue of social protection of certain categories of citizens in the conditions of the introduction of martial law on the territory of Ukraine. Peculiarities and problematic aspects of social protection of servicemen and internally displaced persons have been studied.

Based on the analysis of the scientific approaches of domestic scientists to the understanding of the category "social protection", an attempt was made to formulate the definition of the right to social protection as a subjective individual right of a complex nature.

The scientific work carried out a systematic analysis of current national legal acts, the positions of domestic scientists, aimed at determining the extent of the legal status of military personnel and internally displaced persons as subjects of social protection.

Regulatory legal acts in the field of social protection of military personnel and their family members are highlighted, including the Laws of Ukraine "On social and legal protection of military personnel and their family members", "On pension provision of persons discharged from military service and some other persons", "About the status of war veterans, guarantees of their social protection", etc. On the basis of the analysis of the current legislation,

the main legislative novelties introduced in the conditions of martial law, which have a significant impact on the essential content of the concept of the right to social protection of military personnel and their family members, are singled out. Obstacles to the effective implementation of the right to housing for servicemen and their family members are highlighted as a problematic aspect, the main of which is the lack of a national concept and target program of housing for servicemen.

Legislative changes in the field of social protection under martial law, aimed at improving the legal status of internally displaced persons, were analyzed, including: simplification of the procedure for obtaining IDP status, increase in the amount of monthly cash assistance, etc. Some problematic issues of social protection of IDPs in the conditions of martial law, in particular insufficient funding of housing needs and shortcomings in the legislative regulation of the procedure for assigning pensions, have been studied.

Key words: social protection, martial law, servicemen, members of families of servicemen, internally displaced persons.

Авторська довідка:

Івчук Юлія Юріївна – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, +380506569824, ivchuk@snu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0399-9126>

Стаття надійшла до редакції 15 жовтня 2023р.